

تذکرہ

زینت الزمان فر تاریخ ہندوستان

موسوم بہ تاج التواریخ و سداۃ السیر

تالیف

میرزا محمد ملک الکتاب شیرازی

تصحیح و تحقیق

مہر داد اکبری

سرشناسه	: اکبری، مهرداد، ۱۳۵۷-
عنوان قراردادی	: زینت الزمان فی تاریخ هندوستان
عنوان و نام پدیدآور	: جامع السنین / مولف: ملاحسین واعظ کاشفی؛ مصححین: مهرداد اکبری
مشخصات نشر	: قم: انتشارات ابوالحسنی، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری و شابک	: ۲۳۹ ص. شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۲۱۶-۱۳-۴
	: وضعیت فهرست نویسی : قیفا
موضوع	:
موضوع	:
موضوع	:
موضوع	:
شناخه افزوده	:
رده بندی کنگره	:
رده بندی دیویی	:
شماره کتابشناسی ملی	:

زینت الزمان فی تاریخ هندوستان

مولف: میرزا محمد ملک الکتاب شیرازی

مصحح: مهرداد اکبری

ناشر: انتشارات ابوالحسنی

صفحه آرا:

نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۹

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ: باقری

قیمت: ۶۰۰۰۰ تومان

شابک:

قم، خیابان اراک، خیابان علامه طباطبایی (ره)، ۱۲ متری چمران، کوچه ۱، پ ۷

تماس: ۰۹۳۹۲۵۱۱۸۵۴؛ ۰۹۱۳۲۵۱۱۸۵۴

پخش: ۰۹۳۵۹۶۳۶۱۰۱؛ نمابر: ۰۲۵۳۸۲۰۰۴۰۹

www.abolhasaninashr.ir

حق چاپ محفوظ و از آن ناشر می باشد.

فهرست مطالب

۱۲	درباره این تصحیح.....
۱۳	درباره مؤلف.....
۱۴	مقدمه.....
۱۵	نام هند.....
۱۵	سپیده‌دم تاریخ.....
۱۷	پارس‌ها در تاریخ هند.....
۱۹	ادیان در هند.....
۲۰	فتوحات اولیه اسلامی.....
۲۰	ورود اسلام به هند.....
۲۲	تاریخ سیاسی مسلمانان.....
۲۳	گورکانیان هند.....
۲۳	دوران نفوذ و تسلط اروپایی.....
۲۵	مسلمانان و استقلال هند.....
۲۶	دوران پس از استقلال.....
۲۹	تشیع در هند.....
۳۰	تشیع در دکن.....
۳۲	متن کتاب.....
۳۳	اما بعد.....
۳۵	مقاله اول.....
۳۵	فصل اول.....
۵۹	فصل دوم.....
۷۰	فصل سیم.....

٧٥.....	مقاله دوم.....
٧٥.....	فصل اول.....
٨٠.....	فصل دوم.....
٨٣.....	فصل سیم.....
٨٨.....	فصل چهارم.....
٩١.....	فصل پنجم.....
٩٣.....	فصل ششم.....
٩٦.....	فصل هفتم.....
٩٩.....	فصل هشتم.....
١٠١.....	فصل نهم.....
١٠٤.....	فصل دهم.....
١٠٦.....	فصل یازدهم.....
١٠٨.....	فصل دوازدهم.....
١١٠.....	فصل سیزدهم.....
١١٩.....	فصل چهاردهم.....
١٢١.....	فصل پانزدهم.....
١٢٥.....	فصل شانزدهم.....
١٣٢.....	فصل هفدهم.....
١٣٣.....	فصل هجدهم.....
١٣٥.....	مقاله سیم.....
١٣٥.....	فصل اول.....
١٣٧.....	فصل دوم.....
١٣٨.....	فصل سیم.....
١٤٠.....	فصل چهارم.....

١٤١.....	فصل پنجم
١٤٢.....	فصل ششم
١٤٥.....	فصل هفتم
١٤٦.....	فصل هشتم
١٤٧.....	فصل نهم
١٤٨.....	فصل دهم
١٤٩.....	فصل یازدهم
١٥٠.....	فصل دوازدهم
١٥٣.....	خاتمه
١٥٥.....	مقاله چهارم
١٦٤.....	فصل اول
١٦٥.....	اول
١٦٥.....	دوم
١٦٦.....	سیم
١٦٧.....	چهارم
١٦٨.....	پنجم
١٦٨.....	ششم
١٦٩.....	هفتم
١٧٠.....	هشتم
١٧١.....	نهم
١٧٢.....	دهم
١٧٣.....	یازدهم
١٧٥.....	فصل دوم ریاست بهوپال
١٧٧.....	فصل سیم ریاست رامپور

۱۷۸.....	فصل چہارم ریاست تونگ راجپوتانہ.....
۱۷۹.....	فصل پنجم ریاست بالاسنور
۱۸۰.....	فصل ہشتم ریاست پالن پور
۱۸۱.....	فصل ہفتم ریاست مرشد آباد
۱۸۲.....	فصل ہشتم ریاست بہادلپور
۱۸۳.....	فصل نہم ریاست جورہ.....
۱۸۴.....	فصل دہم ریاست رادھن پور.....
۱۸۵.....	فصل یازدہم ریاست مالیر کوتلہ.....
۱۸۶.....	فصل دوازدہم ریاست جوناکدہ.....
۱۸۷.....	فصل سیزدہم ریاست گوالیار.....
۱۸۸.....	فصل چہار دہم ریاست بروہہ.....
۱۸۹.....	فصل پانزدہم ریاست الوار
۱۹۰.....	فصل شانزدہم ریاست رامندی
۱۹۱.....	فصل ہفدہم ریاست راجہ چہترپور
۱۹۲.....	فصل ہجدہم ریاست کشمیر
۱۹۳.....	فصل نوزدہم ریاست جیپور
۱۹۴.....	فصل بیستم ریاست پتیالہ
۱۹۵.....	فصل بیست و یکم ریاست اودی پور
۱۹۶.....	فصل بیست و دوم ریاست اندور
۱۹۷.....	فصل بیست و سیم ریاست جنبد
۱۹۸.....	فصل بیست و چہارم ریاست دھارب
۱۹۹.....	فصل بیست و پنجم ریاست نیپال
۲۰۰.....	فصل بیست و ششم ریاست نپا
۲۰۱.....	فصل بیست و ہفتم ریاست کشن کدہ.....

۲۰۲.....	فصل بیست و هشتم ریاست جودهپور
۲۰۳.....	فصل بیست و نهم ریاست دهولپور
۲۰۴.....	فصل سی ام ریاست بوندی
۲۰۵.....	فصل سی و یکم ریاست دربنگه
۲۰۶.....	فصل سی و دوم ریاست بنارس
۲۰۷.....	فصل سی و سیم ریاست ویجانگر
۲۰۸.....	فصل سی و چهارم ریاست چهارراتین
۲۰۹.....	فصل سی و پنجم ریاست جسلمیر
۲۱۰.....	فصل سی و ششم ریاست سروھی
۲۱۱.....	فصل سی و هفتم ریاست پرتاب گده
۲۱۲.....	فصل سی و هشتم ریاست رتلام
۲۱۳.....	فصل سی و نهم ریاست بهرت پور
۲۱۴.....	فصل چهل و یکم ریاست بجاور
۲۱۵.....	فصل چهل و دویم ریاست فریدکوت
۲۱۶.....	فصل چهل و سوم ریاست اجی کده
۲۱۷.....	فصل چهل و چهارم ریاست کونج بهار
۲۱۸.....	فصل چهل و پنجم ریاست تراونکور
۲۱۹.....	فصل چهل و ششم ریاست میسور
۲۲۰.....	فصل چهل و هفتم ریاست ریوان
۲۲۱.....	فصل چهل و هشتم ریاست بهونگر
۲۲۲.....	فصل چهل و نهم ریاست کولا پور
۲۲۳.....	فصل پنجاه و یکم ریاست بردوان
۲۲۴.....	فصل پنجاه و دویم ریاست کپورتھله
۲۲۵.....	فصل پنجاه و سیم ریاست دتیا

۲۲۶.....	فصل پنجاه و دوم ریاست ناهه
۲۲۷.....	فصل پنجاه و سیم ریاست کچه
۲۲۸.....	فصل پنجاه و چهارم ریاست سمتهر
۲۲۹.....	خاتمه
۲۳۳.....	نمایه ها
۲۳۴.....	کتابها
۲۳۵.....	جای ها
۲۴۵.....	نام ها
۲۷۶.....	مصراع ها

درباره این تصحیح

چاپ سنگی این اثر در سال ۱۳۱۰ هجری قمری در بمبئی به زیور طبع آراسته شده است و این کتاب نیز همچون بسیاری از آثار چاپ سنگی از دسترس پژوهندگان و خوانندگان خارج بود.

تذکره زینت الزمان فی تاریخ هندوستان کتابی مشحون از اطلاعات مفید درباره عقاید هندوان قدیم و بعضی اصول و قوانین عجیب زندگی ایشان و راهنمای خوبی است در شناخت اسامی و پایگاه حکومتی هریک از حاکمان و پادشاهان هندوستان و اطلاعاتی خوب و مفید درباره چگونگی ورود و رسوخ حکومت انگلیس در هندوستان قدیم دارد.

در این تصحیح که در راستای حفظ و احیای اثر صورت گرفته است ضمن پیاده‌سازی متن کتاب، مقدمه‌ای درباره هند قدیم و نمایه‌هایی شامل فهرست اشعار موجود در متن و فهرست نام‌ها و جای‌ها و کتاب‌ها، جهت سهولت استفاده علاقه‌مندان به دنباله متن آورده شد و امید است که مورد توجه علاقه‌مندان قرار گیرد.

میرزا محمد بن محمد رفیع شیرازی ملقب به خان بهادر و ملک‌الکتاب، بازرگان اهل شیراز در ۱۲۸۵ نخستین شرکت نشر و فروش کتاب‌های فارسی بمبئی را تأسیس کرد. او در این کار چنان موفق بود که به ملک‌الکتاب معروف شد. میرزا محمد شیرازی یکی از آنان است که بیشترین آثار فارسی را در بمبئی چاپ کرده است.

از آثار وی می‌توان به آثار الاحزان یا ریاض البکاء؛ آداب العیش، در الاسرار، الف نهار؛ آیات الولاية و برهان الهدایه؛ تربیت نامه و اندرزنامه‌ها در مواعظ؛ عشرت النساء در سلوک زنان با شوهران؛ کشف الصناعات و مخزن البضائع و مختصر و منتخب آن به نام منتخبات و مجربات محمدی؛ نخب جابری در علم اکسیر و...؛ اهتمام در انتشار کتاب‌های: ایمن در قانون سلطنت، تاریخ گیتی‌گشا در تاریخ زندیه، تاریخ ماوراءالنهر، تذکره دولتشاه سمرقندی، تذکره مرآت الخیال امیر شیرعلی‌خان لودی، جامع‌العلوم یا ستینی امام فخر رازی، دیوان خواجه نصیر طوسی، دیوان سلمان ساوجی، زینت البلاد فی تاریخ بغداد، گنجینه دانش مستشارالدوله یوسف، مجمع الصنایع کامران شیرازی، مفتاح التفاسیر حافظ محمد شریف بن عبدالله بالی‌زاده، نزهت الارواح میرحسین حسینی هروی ابن میر عالم، نقد النصوص فی شرح الفصوص صدرالدین قونوی. مرآت الزمان، تاریخ انگلستان و تاریخ یونان قدیم. اکسیر التواریخ و سیرالائمه، ظهور بمبئی، تحفه الخواتین، تذکره الخواتین و... اشاره کرد.

مقدمه

هند با مساحتی بیش از سه میلیون و یکصد هزار کیلومتر مربع برابر با یک میلیون و دویست مایل مربع (بدون احتساب کشمیر تحت کنترل هند)، یکی از بزرگ‌ترین کشورهای جهان و یکی از پرتنوع‌ترین کشورهای جهان نیز هست. غیر از زبان‌های هندی و انگلیسی شازده زبان دیگر هم در آن کشور صحبت می‌شود.

هندوئیسم، اسلام، مسیحیت، آئین سیک، بودائیسم و جینیسم از جمله مذاهب رایج در هند است. هرچند اکثریت جمعیت هند را هندو مسلک‌ها تشکیل می‌دهند، اما این کشور با برخورداری از جمعیت مسلمان میلیون نفری پس از اندونزی، به‌عنوان دومین کشور بزرگ مسلمان‌نشین دنیا شناخته می‌شود. بسیاری از مسلمانان هند، به موقعیت‌های بالایی در جامعه و در عرصه حکومتی رسیده‌اند؛ به‌عنوان مثال، رئیس‌جمهور سابق هند، یک دانشمند مسلمان بود.

از ویژگی‌های فرهنگی بارز در تاریخ هند، ارتباط گسترده حکومت‌های شیعی و مردم قلمرو آن با ایرانیان است که به مهاجرت تعداد زیادی از ایرانیان از جمله علما، صوفیان و شاعران به هند و در نتیجه، همسانی فرهنگی و مذهبی این دو سرزمین انجامیده است. پراکندگی شیعیان در کشور هند به‌طور کامل با جغرافیای مراکز تاریخی شیعه در این کشور مطابق نیست؛ چنانکه بیشترین شیعیان در شهرهای پنجاب و دهلی ساکن‌اند و شهرهای حیدرآباد، لکهنو و جونیپور در رتبه‌های بعدی هستند.

جمهوری هند با استقلال از سلطه استعماری بریتانیا در نیمه سده بیستم میلادی تشکیل شد. سلطه بریتانیا بر هند از سده هجدهم میلادی آغاز شد. مبارزات ملی مردم هند برای کسب استقلال، از ۱۸۸۴ میلادی آغاز شد اما دست یافتن به استقلال کامل تا سال ۱۹۴۷ میلادی به طول انجامید. این کشور در حال حاضر به ۲۹ ایالت تقسیم‌شده که به شکل فدرالی اداره می‌شود. پایتخت آن، شهر دهلی‌نو است.

نام هند

نام هند مشتق شده از واژه «ایندوس» در زبان فارسی باستان است که به جای واژه سانسکریت «سیندو» به کار می‌رفته و نام محلی رودخانه‌ای بوده است. همچنین واژه «هندوستان» که به عنوان نام کامل این سرزمین در اغلب کشورها از جمله خود هند رواج دارد، به معنی «سرزمین هندوها» و واژه‌ای فارسی است. هند در تاریخ ۱۵ اوت ۱۹۴۷ و درست یک روز پس از استقلال پاکستان (از بریتانیای کبیر) استقلال یافته است. قانون اساسی این کشور نیز در تاریخ ۲۶ نوامبر ۱۹۴۹ تصویب شد.

درباره گذشته هندوستان دو منبع اطلاع جدا از یکدیگر در دست است؛ منابع تاریخی که عبارت‌اند از: شواهد باستانی و آنچه از ادبیات وادایی استنباط می‌شود و منابع سنتی که از داستان‌های که پورانه‌ها آمده تشکیل می‌شود. از این منابع می‌توان اطلاعاتی همراه با اسطوره درباره تاریخ باستان هند به دست آورد.

کشور هندوستان دارای پیشینه قابل توجهی است. قدمت انسان در شبه‌قاره هند به دویست تا چهارصد هزار سال می‌رسد. در دوران قدیم هندی‌ها زمان موعظه بودا و لشکرکشی داریوش را دو مبدأ برای تعیین تاریخ خود می‌دانستند و اهمیت استیلای ایران در این زمان بر قسمت‌هایی از هند به اندازه‌ای در تاریخ عهد قدیم هند مهم بوده که هندی‌ها زمان موعظه بودا و این لشکرکشی را دو مبدأ برای تعیین تاریخ خود دانسته‌اند.

سپیده دم تاریخ

اولین تمدن بزرگ به معنای واقعی آن، تمدن حوزه رود سند با قدمت نزدیک به سه هزار سال قبل از میلاد است که به تمدن دره سند معروف است که وسیع‌ترین گستره تمدنی زمان خود بوده و با تمدن شهر سوخته در ایران هم‌زمان است و

مراودات نزدیک داشته است و تقریباً پس از ورود آریائی‌ها بین سال‌های ۲۰۰۰ تا ۱۸۰۰ قبل از میلاد، هر دو از بین رفته‌اند. ورود آریائی‌ها به هند در فرهنگ دین و ادبیات و سیستم اجتماعی این سرزمین نقش بسیار مهمی داشته است که از آن جمله می‌توان به شکل‌گیری سانسکریت اولیه، تدوین متون مقدس هندویی و سیستم طبقاتی جامعه هند اشاره نمود.

در دوره هخامنشی، قلمرو سلطنت داریوش کبیر تا پنجاب گسترش یافت و صنعت‌گران، پیشه‌وران و بازرگانان از هند به ایران و بالعکس رفت‌وآمد داشتند؛ و حتی در برخی از جنگ‌های میان ایران و یونان باستان لشکریان هندی بخشی از سپاه هخامنشی را تشکیل می‌دادند. در دوره اشکانیان نیز، مهرداد اول نواحی پنجاب را ضمیمه قلمرو پادشاهی خود کرد. اسکندر بین سال‌های ۳۲۷ تا ۳۲۶ پیش از میلاد به هندوستان حمله کرد ولی ناکام ماند.

دومین سلسله قدرتمند به نام گوپتا از سال ۳۲۰ تا ۵۵۰ میلادی در شمال هند حاکمیت داشته و برخلاف موریایها، حکومت بر مبنای ایجاد حاکمان محلی را بر حکومت مرکزی ترجیح می‌داده است. در این دوران که به تاریخ کلاسیک هندویی شناخته می‌شود، این آیین شکل متحدتری گرفت و اولین معابد هندویی به سبک حاضر در این دوران تأسیس شد.

پس از گوپتاها تا قرن سیزده میلادی حکومت‌های زیادی در شمال هند با درگیری، شکست و پیروزی یکی پس از دیگری بر روی کار آمدند. با توجه به عدم قدرتمندی این حکومت‌ها، جنوب هند امنیت و آرامش بیشتری نسبت به شمال داشت و سرگرم تعامل و تجارت با اعراب مسلمان و منطقه جنوب آسیا بود و نقش مهمی در روابط خاورمیانه با خاور دور ایفا می‌کرد.

پارس‌ها در تاریخ هند

پارس‌ها در حدود سال ۵۱۲ ق. م قسمتی از غرب رودخانه سند را ضمیمه امپراتوری هخامنشی نمودند و از روی این رودخانه نیز گذشته‌اند.

آثار مستند به‌جای مانده از دوره هخامنشیان مانند نقش‌ها و کتیبه‌های تخت جمشید نشان‌دهنده گسترش قلمرو حکومت ایران در غرب هند است و بیانگر آن است که بخش‌هایی از غرب هند در این عهد خراج‌گزار حکومت مرکزی ایران بوده است.

اولین بار کوروش با فتح باختر یا بلخ به شبه‌قاره هند نزدیک شد، به دلیل کمبود منابع تاریخی نمی‌توان مرزهای شرقی فتوحات کوروش را به‌طور دقیق تعیین کرد؛ دامنه مسئولیت‌ها و قلمرو نفوذ ساتراپی باختر به قلمرو سرزمین‌های همسایه نیز کشیده می‌شده است؛ و پس از او داریوش در ۵۱۷ ق. م شمال غربی هند را تصرف نمود.

شاید اولین بار مورخین یونانی مانند استرابو و هرودوت باشند که درباره ساتراپی هیندوش و ارتباط فرهنگی هتری هند و ایران مطالبی را ارائه داده‌اند. هنر معماری عصر هخامنشی در شکل‌گیری آثار موریایی هند تأثیر قابل‌اثباتی داشته است.

شروع فتح سرزمین‌های شرقی ایران به‌ویژه هند توسط داریوش هخامنشی به دلیل نبود منابع تاریخی کافی نمی‌توان مرزهای شرقی فتوحات کوروش را به‌طور دقیق تعیین کرد. محتمل است مرزهای یادشده تا قندهار و ناحیه پیشاور گسترش داشته، هرچند برخی معتقدند عملیات نظامی که بعدها داریوش با شورشیان آن نواحی داشت، نشان می‌دهد که سپاهیان ایران به‌طور کامل از کابل فراتر نرفته بوده‌اند. به هر روی در هر صورت عملیات نظامی داریوش در آغاز سلطنتش در اندک زمانی نه تنها به فتح قندهار منجر شد، بلکه دامنه فتوحات بعدی وی به سراسر نواحی غرب هند و جلگه سند تا مصب آن نیز رسید.

داریوش پس از سرکوب تمامی قیام‌ها و شورش‌ها در آغاز پادشاهی خود و تثبیت اقتدار خود بر سراسر امپراتوری، درصدد فتوحات جدید برآمد. در حدود ۵۱۷ ق. م او شمال غرب هند را به تصرف خود درآورد. بیشترین تعداد ملل تابع و تحت سلطه هخامنشیان در اواخر حکومت داریوش اول بوده است که نمایندگان آن‌ها به‌صورت نقش برجسته تخت داریوش را در آرامگاه او در نقش رستم حمل می‌کنند و تعداد آن‌ها ۳۰ نفر بوده است که به فهرست بیست و سه‌گانه داریوش در بیستون این هفت ملل و کشورهای تحت سلطه هخامنشی اضافه شده‌اند: ۱. قندهاری ۲. هندی ۳. سکایی‌ها ۴. یونانی‌ها ۵. تراکیایی‌ها ۶. اتیوپیایی‌ها ۷. کاری‌ها.

اهمیت استیلای ایران در این زمان بر قسمت‌هایی از هند به‌اندازه‌ای در تاریخ عهد قدیم هند مهم بوده که هندی‌ها زمان موعظه بودا و این لشکرکشی را دو مبدأ برای تعیین تاریخ خود دانسته‌اند. در دوران قدیم هندی‌ها زمان موعظه بودا و لشکرکشی داریوش را دو مبدأ برای تعیین تاریخ خود می‌دانستند.

طی سال‌های ۶۵۰ تا ۳۲۵ ق. م امپراتوری ماگادها در ایالت بهار یا بیهار کنونی تأسیس شد و به‌تدریج آیین‌های بودا و جین و زبان و خط سانسکریت رواج یافت. این امپراتوری در سال ۳۲۵ ق. م به دست ساندرا گوتوس یا چاندا گوپتا سرنگون شد. در همین محدوده زمانی داریوش در سال ۵۱۸ ق. م به هند حمله برد و دره سند را به امپراتوری بزرگ خود اضافه کرد.

داریوش در حدود سال ۵۱۲ ق. م از رودخانه سند گذشته و قسمت‌هایی از اطراف سند را ضمیمه امپراتوری هخامنشی نمود و ساتراپی هیندوش را تأسیس کرد. تسخیر پنجاب و دره سند برای ایران زمان داریوش اول مهم بود، زیرا هند از زمان‌های خیلی قدیم کشوری ثروتمند و پرجمعیت به شمار می‌رفت. اسمیت متخصص تاریخ قدیم هند معتقد است امپراتوری چاندرا گوپتا پدر بزرگ آشوکا یک ساتراپ پارسی بود که سال‌ها با دستگاه عظیم امپراتوری هخامنشی

آشنایی و مرادوده داشت و تحت تأثیر این امپراتوری چین حکومتی را تأسیس نموده بود؛ بنابراین او از بومیان هند نبود بلکه چاندرا کوپتا یک پارسی و یک ایرانی بود. امپراتوری موریای هند پس از آشوکا رو به زوال نهاد و سلسله یسونگا که بیشتر بر حوزه رود گنگ تسلط داشت بر سرکار آمد؛ و پس از آن در سال‌های ۷۵ تا ۲۵ ق. م خاندان کانوا به حکومت رسیدند. پس از این‌ها قوم کوشانی یا یوئه چی‌ها که چینی‌تبار بودند، هند را تصرف کردند و کشور مستقلی بنا نهادند.

ادیان در هند

هندوستان، مهد دین‌های بزرگ و دربرگیرنده بخش عظیمی از پیروان ادیان جهان همچون هندو، بودایی، مسیحیت، زرتشتی و اسلام است ۵۰/۸۰٪ جمعیت این کشور هندو مذهب هستند و ۴٪/۱۳ مسلمان‌اند. مسیحیان، سیک‌ها، بودایی‌ها و پیروان دین جین از دیگر گروه‌های مذهبی ساکن هندوستان‌اند.

هر یک از پیروان ادیان در هند، فرهنگ، زبان و عبادتگاه خود را دارند و با تعصبی خاص همراه با احترام به دیگر فرقه‌های مذهبی، آداب و سنت‌های مذهبی‌شان را پاس می‌دارند. وجود مسجدی در کنار بتکده و کلیسایی در کنار کنیسه، امری عادی تلقی می‌شود.

قوانین هند اشاره‌ای به مذهب رسمی کشور ندارد و در آن، احکام قانون فردی جداگانه درباره مسلمانان، مسیحیان و هندوها وجود دارد. در این کشور آزادی‌های سیاسی و مذهبی در سطح بسیار بالایی وجود دارد. جدایی دین از سیاست از اصول عمده قانون اساسی هند است. در ماده ۲۸ قانون اساسی هند، تعلیمات مذهبی در هر مؤسسه دولتی ممنوع است.